

Braun Róbert: A tanult és tanulatlan munka*

(Skilled and unskilled labor)

Alapos és részrehajlatlan kutatóra volna szükség annak eldöntésére, hogy vajon az Amerikában használatos ipari termelési mód az esetek túlnyomó számában fölötte áll-e az európainak. E sorok írója megfigyeléseit csak néhány iparágra terjesztette ki, melyekben Amerika fölsőbbisége kétségtelen. Ezek: a húsipar, szabóság és cipészség. Ezek alapján kísérli meg megállapítani, hogy mi a lényeges különbség az amerikai és európai termelési mód közt és hogy mik a termelési mód következményei a termelőre, a munkásra nézve. Annak eldöntése, hogy vajon a nevezett iparágak tipikusak-e és hogy a belőlük levont következtetések ráillenek-e az egész iparra vagy legalább ezek túlnyomó többségére, nem vállalkozhatom, habár hajlandóságot érzek ez ágakat tipikus példákknak tekinteni.

Hertzka Tivadar mutatta ki talán legmeggyőzőbben azt a fontos ténytet, hogy a jelen társadalomban egy gép alkalmazására nem elegendő ok, hogy a gép munkát takarít meg, hanem szükséges az is, hogy munkabért takarítson meg. Tehát pl. hasztalan győzzük meg a kisiparost, hogy ez vagy amaz a gép ennyi vagy annyi munkát takarít meg, ha a fizetett munkás olcsóbb a gépnél. Vagy amint Amerikában a déli államokban szokták példaként mondani: a déli farmer azért nem igazíttatja meg a kerítést, mert olcsóbb egy kis négergyereket fizetni, aki naphosszat vigyáz a résnél, hogy azon egy tehén se jöjjön

* Szerző felolvasta a Társadalomtudományi Társaságnak 1910. dec. hó 22-ki ülésén.

ki, mint megigazíttatni a kerítést. Minél nagyobb valamely országban a munkabér, annál jövedelmezőbb a gépek alkalmazása. Pl. egy oly gép, mely 10 ember munkáját végzi el és naponta mindentől 40 koronába kerül, nálunk nem vezethető be, ha 10 ember bére csak 30 korona, mert e gép a termelést 10 koronával megrágítaná. Ellenben bevezethető Amerikában, ahol 10 ember bére 150 korona és a gép a termelést 110 koronával olcsóbbá tenné.

A gép azonban nem az egyedüli oka az amerikai ipar fejlettségének. Legalább is oly fontos ok a munka rendkívül gondos szervezése, a munkamegosztásnak következetes keresztülvitele. Elvül állítható, hogy egy ember sohasem végzi azt a munkát, melyet kettő is végezhet. Mindhárom említett iparágnál ezt az elvet látjuk megvalósítva.

Aki a chicagói húsgyárak valamelyikét meglátogatta és a rettenetes mészárlás és véróceánok víziói után földézi egy magyar falusi disznóölés képét, melyre az összes szomszédgyerekek összegyűlnek, nézni, hogy mint fut a sertés a késsel, a gazda pedig háznépével és a hentessel naphosszat dolgozik, míg elkészülnek, nagyon is látja a különbséget a mi primitív eljárásunk és az amerikai szervezett munka közt, mely lehetővé teszi, hogy egyetlen ember naponta 1000 sertés torkát vágja el. A közgazdaságtanra azonban a legfontosabb tény az, hogy a sertés mintegy száz kézen megy keresztül, mielőtt a hűtőbe jut. Azt jelenti ez, hogy a hentesség, mely nálunk egy ember foglalkozása, Amerikában száz külön mesterséggé specializálódott. A szarvasmarhavágásnál az az ember, aki a fejbőrt nyúzza le, teljesen járatlan a többi bőr lenyúzásában. Sőt nagyon valószínű, hogy az egész Packingtown 40—50 ezer munkása közül vajmi kevés olyan akad, aki az egész mészáros mesterséget értené és akik értik is, bizonyára otthon, Európában tanulták. Tudásuk mindenestre fölösleges Amerikában.

Ép így áll a dolog a cipészésznél és szabóságnál is. Vannak ugyan olyan iparosok, akik európai módra képesek egy pár cipőt avagy egy kabátot, mellényt vagy nadrágot egyedül elkészíteni, de kevés amerikai visel ilyen cipőt vagy ruhát. Egy cipészcsoport (Amerikában gang vagy team) 80—100 emberből áll, akik mind más munkát végeznek. A szabóipar is hihetetlenül specializálódott és van pl. olyan munkás, aki csakis gombokat varr. Az, aki kabátot vasal, teljesen járatlan a nadrágvasalásban stb.

Az ilyen munka eltanulása igen rövid időt kíván és a tanulás leggyakoribb módja, hogy az illető egyszerűen vállalkozik a munka elvégzésére, anélkül, hogy sejtelve is volna róla. Mikor járatlansága kiderül, elkergetik, de újabb helyet keres és ezt addig folytatja, míg

el nem tanulja a mesterséget. Egy cipész úgy nyilatkozott előttem, hogy a legtöbb ügyességet kívánó munka eltanulása hat hónapba kerül. Pedig ismeretes, hogy mindenki szereti túlozni azokat a nehézségeket, melyeket az ő mesterségének megtanulása okoz. Láttam oly magyar bevándorlót, akinek ötven éves koráig talán soha tő nem volt a kezében és most mint szabó keresi meg kenyerét.

Nagy kérdés, vajon lehet-e az említett iparágakban dolgozó munkások túlnyomó többségét tanult munkásoknak nevezni. Általában elmondhatni, hogy a tanult munka (skilled labor) fogalma nagy revízióra szorul a közgazdaságtanban. Kétségtelen, hogy egy magyar mészáros, cipész vagy szabó kiképzése hosszabb időt kíván és ha egy foglalkozási ág tanult vagy tanulatlan volta attól függ, hogy elsajátítására — hasonló képzettség mellett — mennyi idő szükséges, a nevezett iparágakban világosan megállapítható, hogy a tanulatlan munka kiszorítja a tanult munkát. És ha a régi generálisok gúnyosan mondták, hogy egy puska és egy ember még nem katona, annyi joggal mondhatjuk mi is Európában, hogy egy bárd és egy ember még nem mészáros, valamint egy olló és egy ember sem szabó. Azonban Amerikában ezek az igazságok megdőlni látszanak és ha eltekintünk a tanulásra fordított igen rövid időtől, kevés túlzással mondhatni, hogy egy szerszám és egy ember kész iparos. Igaz, hogy egy tapasztalt munkás több munkát végez egy tapasztalatlannál, de mindenki hamar eléri termelőképessége tetőpontját és elvégre egy tapasztalt utcaseprő vagy zsákhordó is többet dolgozik egy kezdőnél.

Nálunk a földművest a tanulatlan munkás valóságos típusának tekintik, de vajon mi jogon? Bármily különösen is hangzik, tény, hogy bizonyításra szorul, vajon egy átlagos bankigazgató nevelésére több idő szükséges-e, mint egy átlagos földművesére. Ha a parasztyerek nevelése nem is jelent iskolabajarást, folytonos megfigyelés, apró útbaigazítások szükségesek eltanulására. Ha egy gyermek falun is nőtt föl, azért még kitűnő bankigazgató lehet belőle, ellenben a városi gyerekből ritkán vagy talán sohasem lesz jó paraszt. Hogy az egyik foglalkozás nagyobb ügyességet vagy ítélőképességet kíván a másiknál, legalább is vitatható. Persze a legtöbb városi ember azt képzei, hogy a földművelés nem lehet valami nehezen eltanulható foglalkozás, mert hisz minden paraszt ért hozzá. Ez azonban nagy tévedés, mert itt is ép oly különbség van a szakértő és kontár közt, mint bárhol másutt. Van ember, aki egész életét a szabóműhelyben tölti és sohasem lesz belőle jó szabó. De legalább is ép oly közönséges eset, hogy van paraszt, aki minden nyáron kaszál és sohasem tanulja meg a kaszálást. És ha ritka az oly szabó, aki jól tud

egy frakkot elkészíteni, ritka az oly paraszt is, aki igazán jól tud kaszálni.

Azonban lassanként a szántóföldről is kiszorul a tanult munkás. Nagy uradalmakon már csak néhány öregebb béres tud kézzel vetni. Maholnap a kaszával való aratás is fölöslegessé válik és a kaszapengés mint az aratás idejének szimbóluma tisztára költői kifejezéssé válik, aminthogy Amerikában még a virágosabb nyelvben is az aratógépek kattogásáról beszélnek. Sőt ez úton tovább menve, kevés gondolkozás után azt is beláthatjuk, hogy a mai parasztnál tanultabb munkás volt a régi. Minden ruhadarabját maga csinálta, sőt (nem furcsa paradoxon-e?) az „elmaradottabb”, primitívebb erdélyi paraszt ma is sokkal többféle mesterséghez ért és egy család csaknem teljesen független gazdasági egység. Hogy a munkamegosztás változtatott e viszonyon, az úgy a tudomány, mint a gyakorlat előtt jól ismert tény, ellenben kevés figyelemben részesült az a tény, hogy ennek folytán a termelés egyre kevesebb és kevesebb ügyességet és szakértelmet kíván. Idáig az volt a hallgatólagos föltevés, hogy a foglalkozási kör szűkül ugyan, de ezen belül az ügyesség annyira növekszik, hogy egészen véve a termelésre való alkalmasság hosszabb tanulást kíván. Eddig e tény az a körülmény homályosította el, hogy a régi termelési módra való előkészítést nem neveztük tanulásnak, holott az volt.

Ha pedig valamely primitív népet, pl. a régi amerikai indiánokat vesszük, kitűnik, hogy nevelésük hosszú és igen gondos volt. Minél tökéletlenebb eszközök állnak rendelkezésünkre a termelésnél, annál tökéletesebb testre van szükségünk. Minden új eszköz kitalálása, mely a termelést egyszerűsíti, egy-egy ügyességet tesz fölöslegessé, amint pl. könnyebb egy vadat nyíllal, mint kövel és puskával elejteni.

A fönnemlített három iparágon kívül kőműveseket, lakatosokat is kérdeztem, akik mesterségüket fiatal korukban itthon tanulták és régóta dolgoznak Amerikában, hogy vajon odahaza hasznavehető munkások lennének-e. Egyhangúlag azt felelték, hogy csaknem teljesen hasznavehetetlenek volnának, hogy újból kellene mesterségüket tanulni. Igaz, hogy az amerikai kőműves nyolc óra alatt legalább 1600 téglát rak, szükség esetén pedig 2500-at is, a magyar pedig csak 4—600-at, de míg a magyar minden oly kőművesmunkához ért, ami a házépítéshez szükséges, az amerikai csakis a téglarakáshoz ért, a „kőműveség”-ből pedig egész sereg új iparág fejlődött ki Amerikában.*

* Igaz, hogy egyes iparágak a régi divat szerint is folynak. Pl. egyes szabók, mint említettem, csinálnak európai módra is ruhát (jellemző, hogy ezek neve *imported tailor*), sőt az a munka, melyet otthon szalonszabóságnak hívnak,

A termelés e specializálásának hatása a munkásra nézve alig becslhető túl. Csak az aránylag rövid munkaidő akadályozza meg a munkás testi degenerálódását. Külön orvosi statisztika nélkül is fölötte valószínű, hogy ez az egyoldalú testi munka rongálja a szervezetet, amit csak észszerű életmód, testgyakorlat stb. akadályozhat meg. Egészen más volt a vidéki kisiparos helyzete, sőt részben ma is az, aki csak télen volt iparos, nyáron pedig aratott. Azonban sokkal fontosabb és ki nem küszöbölhető a munka végtelen egyhangúsága és a munkás reménytelensége helyzetének gyökeres változása iránt. Lehet-e észszerűen kívánni avagy gondolni, hogy egy oly szabó szeresse mesterségét, akit foglalkozása egész életén át arra kárhoztatott, hogy napi 9—10 óra hosszat gomblyukakat varrjon, nadrágzsebeket csináljon avagy ujjbéléseket készítsen? Nálunk még bizonyos művészi jelleggel bír az ipar, az iparosok nagy része szereti mesterségét és túlzás nélkül mondható, hogy a többség sokat tart jó hírnevére, hogy pl. hibátlanul készít el egy kabátot vagy cipőt. Amerikában mindenki oly rosszul dolgozik, amint csak lehet vagyis tökéletesen közönyös a munkás előtt, hogy munkája jó-e vagy sem, hacsak az előmunkás (foreman) vissza nem dobja a darabot. Igaz, hogy másrészt a technika fejlődése egyre jobban redukálja a jó és rossz munka közti különbség lehetőségét és ma már a jó munkás egyre inkább a gyors munkás fogalmával egyenlő.

A munka egyhangúságával szemben az amerikai munkás védekezése csakis egy lehet: a hely lehető gyakori változtatása. A legnagyobb cégeknél is a munkások folyton változnak. Az amerikai persze mindenféle regényes „faji” tulajdonságokkal magyarázza e jelenséget, az amerikainak veleszületett vándorló kedvével, a kockázatosság iránti hajlamával stb. Holott képzeljük csak pl. egy kereskedősegéd helyzetét, aki egy áruházban (department store) csakis fehéringeket vagy csakis inggombokat avagy csakis fekete, „kilyukasztthatatlan” férfi-harisnyákat árul, melyeket becsomagolni sem tud vagy legalább is teljesen fölösleges tudnia, mert ezt úgyis más végzi.* Csak természetes, hogy e segéd két kézzel kap oly alkalom után, mely lehetővé teszi számára azt a változtatóságot, hogy Chicago helyett San-Franciscoban és fehéring helyett szí-

(frakk, szmoking és szalonöltönyök) többnyire így készülnek, de ez valóssággal műiparszámba megy és egy ily iparos úgy aránylik a rendes szabóhoz, mint egy bútorfaragó iparművész egy bútorgyári munkáshoz. Ezt a frakköltöny ára is mutatja.

* Talán helyesebb fogalmat nyer az olvasó e specializálásról, abból a példából, hogy Chicagóban a Marshal Field & Co.-nak 9000 állandó alkalmazottja van a detail üzletben és az elv az, hogy két ember ne végezzen egyforma munkát.

neset áruljon. Persze legnagyobb változatosság a csavargás (tramping); ingyen utazni vasúton, pajtában hálni, folyókban és tavakban fürödni és ami a fő, szabadnak lenni, nem törödni a holnappal és a testtelket elf ásító rabszolgai munkával. A termelés e módja kétségkívül főoka a professzionátus csavargók seregének, kiknek számát egy amerikai író* 60.000-re becsüli. Ugyanez az író nagyképű számításokat közöl arról, hogy ezek eltartása mennyibe kerül a társadalomnak. Mintha bizony Rockefeller vagy Carnegie egymaga nem kerülne többbe.

Egy tanulmányomban, mely a *Huszedik Század* januári számában jelent meg, kutattam azokat a tanulságokat, melyek az amerikai földművelés jelenlegi állapotából a jövő fejlődésre nézve levonhatók. E sorok az iparra nézve igyekeznek ugyanazt tenni. Az eredmények hasonlóknak látszanak a termelés mindkét ágában:

Egyre kevesebb energia lesz szükséges az elsőrendű szükségletek kielégítésére. A termelés egyszerűbb ügyességeket kíván és egyre egyhangúbbá válik. Ezzel szemben azonban a ráfordítandó idő is egyre kevesebb lesz. Húsz amerikai módszer szerint dolgozó szabó sokkal többet termel húsz hazai, sokkal tanultabb szabónál.

Azonban az energia, mely fölszabadul az elsőrendű szükségleti cikkek termelése alól, nem elveszésre ítélt energia. Ma sem fordítjuk minden energiánkat termelésre. Sőt az az állapot tűnik előttünk kívánatosnak, amikor minél kevesebb energiát és időt kell pazarolnunk termelésre és minél többel rendelkezünk szabadon.

Közismert A. Smith példája a gombostűgyártásról. Nagy dolog volt az ő korában, hogy 10 ember egy gép segítségével 48.000 gombostűt állított elő. Egy 1897-ben megjelent könyvben olvasom,** hogy egy géppel három munkás és egy fiú egy nap alatt 7,500.000 gombostűt gyárt, becsomagolva, teljesen készen az eladásra.

Úgy látszik tehát, hogyha a vagyon megosztásának kérdése meg volna oldva, a termelés amerikai módja máris lehetővé tenné azt a legnagyobb fényűzést, mely nélkül igazi kultúrélet lehetetlenség: a szabad időt. Olyan társadalom, ahol a szabad idő fényűzése általános lett volna, még sohasem volt és beláthatatlan terek nyílnak meg szemünk előtt, ha ennek lehetőségére gondolunk.

* Flynt: *Tramping with tramps*.

** Levasseur: *L'ouvrier américain*.